

BELLE TEN

Cilt: XI

Nisan 1947

Sayı: 42

TÜRK TARİH KURUMU'NUN KURULUŞUNA DAİR

Dr. AFETİNAN

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı

Türk Tarih Kurumu, kuruluşunun onyedinci yılını, bu nisan ayı (1947) içinde tamamladı. Onun her yıldönümünde birşeyler yazmak âdet olmamıştır. Fakat bu sene 15 nisan gününde takvim yaprağının altında, bu tarihi hatırlatan yazıyı okuyunca, bu konu için onyediy yıl önceki hatıralarım gözümün önüne geldi.

Gerçi 1944 yılı Ülkü mecmuasında, Kurumun ilk günlerinden itibaren Başsekreteri olan Bay Uluğ İğdemir'in "Türk Tarih Kurumu'nun kısa tarihi," başlığı altında vesikalara istinaden bir yazısı çıkmıştır. Bu makale ile Kurumumuzun kısa tarihinin birinci kısmı, iyi bir sıra içinde neşredilmiş bulunuyor.

O yazıda kuruluş için şöyle deniyor:

"23 nisan 1930'da, Ankara'da Türk Ocakları Merkez Heyetinin yeni binasında (şimdiki Halkevi) toplanmış olan Altıncı Türk Ocakları Kurultayı, Türk Tarih Kurumu'nun kuruluşuna ilk temel taşı atması bakımından önem taşır. Atatürk'ün işaretiyle Aksaray murahhası ve Musiki Muallim Mektebi tarih muallimi Afet Hanım, Atatürk'ün de hazır bulunduğu 28 nisan pazartesi günkü Kurultay toplantısında, söz alarak Türk tarihinin eskiliğinden, Türk milletinin kurduğu büyük medeniyetlerden bahseden bir konuşma yaptı ve kırk imzalı bir karar verdi,"¹.

¹ Ülkü 1.X.1944, sayı 75 yeni seri s. 19-20.

Benim buna ilâve edeceğim, bu kuruluş günlerine ait şahsî bazı hatıralarım olacaktır.

3 nisan 1930' da Yeni Türk Ocağı merkezinde ilk konferansımı vermiştim. Mevzu "Türk kadınlarının intihap haklarına dair,"² idi. Bu mesele üzerinde o zaman çok heyecan ve ilgi duyuyordum. Musiki Muallim mektebinde tarih ve yurtbilgisi derslerini okuturken karşımdaki talebe, kanun karşısında eşit olmayan durumda idiler. Ben, erkek ve kız talebelere vatandaşlık hak ve vazifelerinden bahsederken ve onlara bazı ders tatbikatı yaptırırken bu eşitsizliği bir öğretmen sıfatıyla ortadan kaldırıyor ve meselâ oyları cinsiyet farkı gözetmeksizin verdiriyordum. Bu, tabiidir ki bir ders tatbikatının ötesine geçmiyor ve erkek talebenin, bazen mevcut kanunu gözönünde tutarak, itirazına maruz kalıyordum.

Vatandaşlık hak ve vazifelerinde kadın ve erkeğin eşit olmasını, her ders verip dönüşümde heyecanla Atatürk'e söylüyordum. O sıralarda Belediye kanunu değişmesi meselesi, konuşulmakta idi. Atatürk'ün etrafında toplanılıp bu mesele münakaşa edildiğinde, bu hakkın kadınlara verilmemesi taraftarı olanların müdafası karşısında, verilmesi lüzumunu öne süren devlet adamlarımız da vardı. Bu mesele üzerine ben her gün yeni yeni kitaplar okuyor ve dünya kadınlarının bu bakımdan durumunu inceliyordum. Topladığım bu bilgileri bir konferans haline koyarak, Türk Ocağı salonunda Atatürk'ün de hazır bulunduğu bir toplantıda okumuştum. Aynı ay içinde (23 nisan 1930) Türk Ocaklarının VI nci Kurultayına Aksaray murahhası olarak katılmışım. Kurultayda o vakte kadar isimlerini işitip de yakından tanımadığım şahıslarla karşılaşmışım. Birçoğu yaşlı, muhterem ve memleketimizde ilim ve edebiyat muhitinde tanınmış kimselerdi. Ben bu toplantılara katılıp müzakereleri dinlerken, Türk Ocaklarının faaliyeti hakkında büyük bir bilgiye sahip değildim. Çünkü bu teşekkülün yeni bir âzası idim. Kurultayda da benim o sıralarda heyecanla meşgul olduğum kadın hakları meselesinde, benimle konuşacak bir akran bulamıyordum. Kurultay müzakerelerinde türlü konular üzerinde konuşanlar oluyor ve bilhassa Bay Hamdullah Suphi ile Dr. Reşit Galip arasında şiddetli münakaşalar devam edip gidiyordu.

² Hâkimiyeti Milliye No. 3135. 4 nisan 1930.

Birisinin güzel hitabesini, diğerinin sükûnetli izahlarını dinliyorduk. Tabii bu meseleler, celse aralarında azalar arasında da konuşuluyordu. Ben bunlara ancak kulak misafiri oluyor ve bilmediğim bu işlere karışmıyordum.

Bir gün toplantıdan çıkınca Orman Çiftliğinde Marmara köş-küne gittim. Atatürk de orada idi. Ben uzun gün dinlemekten yorulmuştum. Elimde Türk Ocaklarına ait kitaplar ve kâğıtlar vardı. Atatürk her zaman olduğu gibi ne yapıldığını sordu. Ben de olduğu gibi söyledim. Atatürk, "Sen bir faaliyet göstermeyecek misin?" diye sorunca, düşüncemi şu suretle açıkladım: "Türk Ocaklarında, kadın âzaların daha ziyade çoğalması ve faaliyeti için teşebbüste bulunmak ve kadın hakları meselesini bu muhitte de yaymak,, istediğimi söyledim.

Atatürk, bu fikrime müsbet veya menfi bir cevap vermeden önce, benden Türk Ocaklarının yasasını istedi. Maddeleri okumağa başladı. İkinci ve üçüncü maddeleri bana da göstererek bunlardan ne anladığımı ve Türk Ocağında bunun tahakkuku için ne yapmak icabettiğini sormaya başladı. Fikir, benim isteğimin başka bir safhasına geçmişti. Okutmakta olduğum tarih dersleri imdadına yetişti. Tarih, bütün millî varlığın asıl kaynağı değil miydi? Bu millî meselede kadın hakları konusunu millî birlik çerçevesi içinde mütalâa etmek lâzımdı.

Yasanın Esaslar kısmındaki iki maddeyi not ettim. "Madde 2: Türk Ocağının maksadı, millî şuurun kuvvetlenmesi, medenî ve sıhht tekâmül ve millî iktisadın inkişafıdır. Madde 3: Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkûrelerini takip eden Türk Ocağı, bu mefkûreleri tahakkuk ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkasıyla devlet siyasetinde beraberdir. Türk Ocağı, bu mefkûreleri neşir ve telkin için ilim, hars ve içtimaiyat sahasında mücadele ve mücadele eder,,. Atatürk bana "bunları tahlil edecek ve tatbikatını Kurultaydan isteyeceksin,, dedi. Ben itiraf edeyim ki bu gibi işlerde henüz tecrübesizdim. Nasıl konuşulmak icabettiğini dahi kestiremiyordum. Kurultayda benden o kadar yaşlı ve tecrübeli kimseler vardı ki, Atatürk'ün emrini dinlerken o muhiti gözönüne getirmiştim.

O zaman benim filen tedris hayatına başladığımın ilk senesi idi. Tarih derslerinde muayyen basılmış bir kitaptan okutmuyordum. Her ders için yeni yeni kitaplar okuyarak onlardan çıkan notları

Hakimiyeti Milliye (Ulus) matbaasında bastırıyor ve derse o basılmış notları götürüyordum.

Atatürk, bu notların bana bu mesele için esas olabileceğini izah etmeğe başladı. Ben, zamanın azlığını ve Kurultayın bitmek üzere olduğunu hatırlatarak, "hiçbir şey söylememeyi tercih ederim,, demem üzerine Atatürk'ün kesin emriyle karşılaştım ve "Bu mesele üzerinde çalışacak ve tarihten bahsedeceksin,, dedi.

Vazife verilmişti, başarmak icabediyordu.

Türk'ün medent vasfı üzerinde, ötedenberi çok hassasiyetle dururdum. Vereceğim nutkun esaslarını kaleme aldıktan sonra Kurultayda bulunanlardan bazı kimseleri o akşam Atatürk Çankaya köşküne davet ettiler. Eski köşkün yemek salonu Kurultayın bir komisyonu haline gelmişti. Ben nutkumu okudum, dinleyenler mütalâalarını bildirdiler, tasvip ettiler. Benden sonra aynı vadede söz söyleyecek olan Prof. S. Maksudî ve Dr. Reşit Galip beyler vazife aldılar. Teklif edilecek taktir de hazırlanmıştı.

28 nisan 1930'da Kurultayın dördüncü ve son toplantısında söz aldım ve nutku okudum. Kürsüden inerken de taktiri verdim.

Beyanatım iki kısımdı:

1 — Türk Ocakları yasasının ikinci ve üçüncü maddelerinin açıklanması.

2 — Yeni neşriyata göre medeniyetin menşinde Türklerin yeri nedir ve ne olmalıdır ?

Yasanın ikinci ve üçüncü maddelerini şöyle izah ediyordum:

"Türk Ocağının maksadı ; millî şuurun kuvvetlenmesi vesaire... benim, hata etmiyorsam bundan anladığım şudur: Türk'ün, türk-lüğün ne olduğunu anlamak ve bu anlayışı kuvvetlendirmeğe çalışmaktır. Bence bu gayenin aydınlatılması için en nurlu güneş Türk'ün menşini, medeniyetini, azametini tanıtan tarihtir. Bunu bilmiş ve cihana bildirmiştir. Dünden gafil olan bir insan bugününü bilmez ve yarına intikal eyliyemez. Aslını bilmeyen bir mevcudiyet, içinde yaşadığı cihana yeniden kendini tanıtabilecek hayat eserleri gösterinceye kadar meçhul varlık halinde kalmıya mahkûmdur. Ben, acizane tarih hocalığı yaptığım için hissediyorum ki Türk milletinin yüksek tarihi hakkındaki bilgi noksanıdır. Bize, hepimize geçmişin mekteplerinde bu hususta öğretilmiş şeyler hem noksanıdır, hem de yanlışır. Yazık ki, bu yanlış yol bugüne kadar önümüzdeki nesli yetiştiren bilgi ocaklarında da takip olunmuştur. Geçmişten

miras kalan bu sisli yolu aydınlatmak, Türk milletini, Türk çocuklarını yeni bir nurlu tarih yolundan yürüterek, âtinin parlak ufuklarına eriştirmek mühimdir. İlim ve San'at heyetinin raporunda bu maksadı temine matuf üçüncü ve altıncı maddelerindeki düşünüş teşekküre şayandır. Ancak yüksek Kurultayın buna daha çok ehemmiyet vermesi muvafık olur. Bunun için Profesör Sadri Maksudî Beyin dünkü teklifine iştirak ederim. Hakikaten Türk Tarihini bilmek ve bildirmek için Kurultayca, mahsus surette radikal tedbirler bulunmasını ve tesbit edilmesini teklif ederim.

III üncü maddede Türk Ocağının "Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkûrelerini," takip ettiği yazılıdır. Aynı maddede "Türk Ocağı bu mefkûreleri neşir ve telkin için ilim, hars ve içtimaiyat sahasında mücadele ve mücahede eder," sözleri de vardır.

Bu maksadın temini için Türkün doğru tarihini bilmek şarttır. Bu bilgidен uzak kalındıkça kime ve ne esasa dayanarak mücahede edilebilir? Şunu da arzetmeliyim ki maddede yazılı olan "muasır medeniyet,"i anlayabilmek, kavriyabilmek; kadim medeniyeti dünya yüzünde, bütün beşeriyette, ilk medeniyetleri doğru tanıyabilmekle mümkündür¹.

Nutkun ikinci kısımdaki fikrimin özeti şudur: "Beşeriyetin en yüksek ve ilk medenî kavmi, vatanı Altaylar ve Orta Asya olan Türklerdir. Türk medeniyettir, Türk tarihtir."

Benden sonra söz alan Prof. Sadri Maksudî, ifade ettiğim fikirlere iştirak ettiğini şöyle izah etmişlerdir:

"Kadim medeniyetlerin menşeleri arandığı zaman birçok medeniyetlerin ucunda Türk olduğu tahmin olunan bir kavim görüyoruz. Eski medenî kavimlerden, en eski medeniyetlerden misal alalım. En eski medeniyet, Mezopotamya'da teessüs eden medeniyettir. Bu medeniyetin müessisleri kimlerdir? Efendiler bu medeniyetin müessisleri Sumer'lerdir. İkinci misali alalım. Lâtin medeniyetinin müessisleri kimlerdir? Bu medeniyetin unsurlarını İtalya'ya getiren halk Etrüskler'dir. Eski Anadolu'da da kablemilât binlerce sene evvel yüksek medeniyet tesis eden kimlerdi? Hititlerdi. Bütün bu halkların Türk olduklarına dair olan fikrin Avrupa âlimleri arasında taraftarları vardır.

¹ Türk Ocakları neşriyatı: Türk Tarihi hakkında mütalâalar 1930. S. 4-5

Bu suretle kadim medeniyetlerden birçoğunun müessisleri, banileri Türkler olmuş olduğu anlaşılıyor.,.

Sayın Profesör "Türk medeniyettir," sözümü ise, örnekler verecek şöyle açıklamıştır: "Nerede Türkler müsait şerait bulmuşlarsa orada mutlaka müstakil bir medeniyet tesis etmişlerdir,"¹.

Aynı gün Dr. Reşit Galip de güzel bir konuşma ve izah yapmıştır. Sözlerinin sonunda, heyecanlı üslûp ve hitabesiyle şunları belirtmiştir :

"Türk milleti kendisini birkaç asır geri bıraktıran eski hurafelerin tesiri altında mıdır? O, tazyik çenberini ilâhi, kuvvetli bilekleriyle paralar, karanlıkları inkilâp güneşinin ışıktan elleriyle sıyrır, açar. Türk Tarihi inkâr mı olunuyor? O, kum tepelerinin altında asırlarca örtülü kalmış medineleri çıkararak mütebahhir arkeologlar gibi, derin denizlerin yosun ormanları içinde inci arıyan geniş nefesli efsanevî dalgıçlar gibi, büyük Türk Tarihinin yüksek hakikatlerini meydana çıkarır. Dehasının kuvvetli ışıklarıyla aydınlatarak dünyaya gösterir.

Muhterem arkadaşlar, büyük rehberin Türk milletine ilhamıyla gösterdiğini arkadaşların teklifleriyle formül haline koymak ve o esas üzerine çalışmak Türk Ocağının mukaddes bir vazifesi olmaktadır. Bu vazife mukaddes olduğu kadar şerefli,dir,"².

Bu sözlerden sonra müşterek verilen takririmiz şu idi: "Türk tarih ve medeniyetini ilmî bir surette tetkik etmek için, hususî ve daimî bir heyetin teşkiline karar verilmesini ve bu heyetin âzasını seçmek selâhiyetinin Merkez Heyetine bırakılmasını teklif ederiz,,.

Aynı günkü toplantıda Yasa encümeninden gelen bir raporla yasaya "84,, üncü madde olarak eklenen metin şu idi:

"Merkez Heyeti, Türk tarih ve medeniyetini ilmî bir surette tetkik ve tettebbu eylemek vazifesiyle mükellef olmak üzere bir "Türk Tarih Heyeti,, teşkil eder"³.

Bu Türk Tarih Heyetinin 4 haziran 1930 tarihindeki ilk toplantısında bulunduğum vakit, ayrı bir heyecan duymuştum. Tarih çalışmaları teşkilâtli bir hale gelmişti. Sevinç içinde idim.

¹ Türk Ocakları neşriyatı : Türk tarihi hakkında mütalâalar s. 12 - 13.

² Aynı eser s. 23 - 24.

³ Türk Yurdu. Sayı 29-223. sayfa 93.

Millî tarihimizi, medenî varlığımızı araştırmak imkânları genişliyordu. Atatürk, bu yıllarda Türk tarihi üzerinde bizzat çok meşgul idi. Okuyor, okutuyor, münakaşa ediyor ve fikirlerini telkin ediyordu. Bütün uğraştığı ve halletmek istediği nokta, Türkiye topraklarında bugün yaşayan halkın tariht menşeyini bulmaktı.

İlk önceleri Akdeniz medeniyeti çevresi içinde Anadolu halkının otokton oluşu üzerinde durmak istemişti. Halbuki Anadolu'ya türlü devirlerde göçler ve istilâlar olduğu muhakkak idi. Bu göçler islâmî ve tarihî devirlerde olduğu gibi, daha önceleri de olmuştu. O halde bu göçler zincirinin halkalarını tamamlamak ve Türk kavmi ile ilgisini bulmak lâzımdı. Bilhassa Anadolu'daki tarihî temelimizi derinliklerde aramak icabediyordu. İşte bütün bu düğüm noktalarına Atatürk mantıkî cevaplarını bulmuş ve bunun ilmî ve teferruatlı tetkik ve neşrini temin için böyle bir heyet kurarak kuvvetlendirmek ve tamamlamak istemişti.

1931 yılında Türk Ocakları kapatılmıştı. Türk Tarihi Tetkik Heyeti 15 nisan 1931'de kendi başına bir kurum haline geldi.

Türk Tarih Kurumu'nun çalışmalarına, Atatürk daima yakın ilgi göstermiştir. Her seneki Meclis açış nutuklarında bu Kurum'un faaliyetinden bahsetmiştir. O, Türk tarihi ilmi yollardan tetkik edilsin ve Türk medeniyeti meydana çıkarılsın diye, bu Kurum'un payidar olmasını istemiştir.

Çünkü hep biliyoruz ki, millet varlığı, tarih temelleri üzerinde kurulursa yaşamak ve var olmak hakkını kazanır.

Türk Tarih Kurumu'ndan beş yıl sonra Tarih Fakültesi doğdu. İşte bu da aynı fikrin tatbikat sahasına geçmesi demektir. Devlet müessesesi Tarih Fakültesinin, Türk ve Türkiye tarihini araştıran ve uzmanlar yetiştiren bir merkez olması, Atatürk'ün en büyük ideali idi.

Tarih Kurumu'nun hedefini Atatürk, akademi olmakta görür, Tarih Fakültesini ise bu akademiye Türk tarihi üzerinde çalışacakların yetişeceği yetiştirileceği, bir kaynak olmasını isterdi.

Onun idealinin hepimize rehber olmasını dileyelim.

